

Títol: La percepció de la producció primària d'aliments part dels consumidors. Autor de contacte: Eduard Mata Entitat: Agència Catalana de Seguretat Alimentària Àmbit en què es considera incloure el resum: <u>1.El repte del diàleg món urbà/món rural</u>
--

La percepció de la producció primària d'aliments part dels consumidors.

En l'actualitat, la principal demanda en matèria alimentària dels consumidors de les societats occidentals es la seguretat i qualitat dels productes que consumeixen. Superats afortunadament els problemes d'abastament d'èpoques passades, el consumidor desitja poder confiar en que allò que adquireix per menjar es segur i compleix amb els atributs o propietats legítimament exigibles. Aquestes propietats o atributs corresponen a un determinat standard que pot venir determinat per les propietats naturals del producte, les que estableixin les normes d'obligat compliment i/o les que l'operador comercial defineixi i posi en coneixement del consumidor. Aquest concepte inclou aspectes tan variats com la composició dels aliments, les al·legacions o distintius de tipus nutricional, de salut, de origen o de sistemes de producció.

La producció primària, de la mateixa manera que la resta d'etapes de la cadena alimentària ha d'oferir al ciutadans quelcom més que la simple producció i seguretat. Ha de complir també les expectatives legítimes de la ciutadania i afavorir les condicions per assolir una percepció madura i equilibrada i un alt nivell de confiança.

Algunes experiències recents com l'estudi portat a terme per l'Agence Fédérale pour la Sécurité de la Chaîne alimentaire de Bèlgica a l'any 2005, en base a una metodologia de diàleg obert amb un grup de ciutadans escollits a l'atzar, ha posat de manifest algunes conclusions interessants. Els ciutadans plantegen una demanda de més informació en tot allò relacionat amb la cadena alimentària. Plantegen una concepció amplia del que significa la seguretat alimentària en la qual s'inclou no només la innocuïtat sinó també la qualitat. Entre d'altres conclusions de l'estudi destaquen l'existència d'una valoració positiva de les produccions artesanes, de les cadenes curtes de producció i dels productes tradicionals i autòctons front les produccions industrialitzades i globalitzades de les grans empreses així com una demanda del restabliment dels vincles amb els productors.

Factors que influeixen en la percepció i confiança dels consumidors

La percepció i confiança són elements complexos que estan influenciats per un gran nombre de factors interrelacionats. Les societats occidentals demanen que la cadena alimentària, a més d'oferir productes segurs i de qualitat, sigui també sostenible des dels punt de vista ètic, ecològic i econòmic.

Cal fer una reflexió sobre la percepció dels riscos per a la salut partint de la base que, en matèria d'alimentació, l'acceptació del risc per part dels ciutadans és probablement molt més baixa que en altres aspectes de la vida.

En efecte, si bé és cert que els riscos alimentaris són causa de un nombre infinitament inferior de malalts i morts que el tabac i els accidents de trànsit, hi ha una menor acceptació o una major percepció del risc en aquest àmbit. Cal analitzar els motius d'aquesta diferent percepció. Considerant la baixa freqüència i gravetat dels efectes sobre la salut pública imputables als riscos alimentaris, sobretot si els comparem amb altres fonts de risc, resulta paradoxal que existeixi una percepció del risc tan elevada entre la població. Probablement, la dificultat d'avaluar amb precisió la dimensió dels problemes i la sospita d'una gravetat potencial a mig i llarg termini, junt amb una poc

afortunada política de comunicació en els darrers anys ha donat lloc a aquesta percepció sobredimensionada dels risc alimentari real.

La manca d'una certesa absoluta i la necessitat d'assumir un petit risc degut a la inexistència del risc zero han contribuït a crear una sensació d'inseguretat no proporcional al risc real. Els missatges categòrics d'alguns representants polítics en contraposició als missatges no tan categòrics dels científics en les crisis alimentàries han contribuït a crear una confusió que alimenta la sensació del consumidor de trobar-se davant d'assumptes poc transparents en el que conflueixin molts interessos ocults.

El coneixement científics son sovint incomplets ja que son elaborats poc a poc i sempre estan subjectes a una possible revisió. Així mateix, els científics no estan sempre plenament d'acord entre ells. Aquesta realitat és mal acceptada per les societats occidentals més receptives a missatges inequívocs, categòrics i sense excessius matisos.

Els experts consideren que la percepció està condicionada pels models culturals que els éssers humans utilitzen per interpretar el que els rodeja. La familiaritat amb els riscos pot fer que siguin acceptats o ignorats així com la controlabilitat o possibilitat prendre mesures a nivell personal per limitar o evitar el risc. Els riscos que no son familiars, que interfereixen amb els nostres valors o que no semblen controlables són pitjor acceptats. Els organismes genèticament modificats (OGM) poden servir com a exemple ja que s'allunyen de l'ideari col·lectiu de l'agricultura natural, no son voluntaris, son de tipus antropogènic, no són controlables per mitjans propis, es sospita dels interessos d'empreses i governs i fins i tot s'arriba a desconfiar de la imparcialitat dels científics, tot i que no s'han descrit malalties causades per aquesta causa. Contràriament, l'alarma davant la Salmonella és menor a pesar d'estar descrits múltiples casos de malaltia. La explicació a aquest fenomen, en principi paradoxal, es vincula a la familiaritat amb el perill, el seu origen natural i a la percepció de disposar de mesures eficaces per a gestionar-lo.

La crisi de les encefalopaties espogiformes transmissibles es un altre exemple paradigmàtic del que acabem d'exposar ja que acumula una bona part dels atributs negatius per a ser percebuda com de risc: perill de nova aparició, no visible, no controlable amb mitjans propis, incomprensió del fenomen, incertesa i anàlisi divergents del científics, aleatorietat, llarg període d'incubació, mortalitat dels efectes i desconeixement del nombre de persones que podrien ser potencialment afectades.

Influència del desenvolupament productiu agrari en la percepció dels consumidors

Per entendre la percepció dels ciutadans cal també analitzar altres factors. L'agricultura europea ha hagut d'evolucionar en gran mesura en termes de productivitat ja que durant molts anys el principal objectiu va ser abastir satisfactoriament les poblacions, especialment fins els anys 60. Aquest esforç productiu ha anat acompanyat d'una reducció important dels riscos alimentaris. Tant a nivell del sector agrícola com industrial, s'han abocat importants esforços dirigits a millorar la producció però també la seguretat. Els plans de profilaxi vegetal i animal han permès la reducció i en ocasions la eliminació de malalties que tradicionalment havien estat un seriós problema de salut pública, com es el cas de la tuberculosi, la brucel·losi o l'ergotisme, entre d'altres.

Tanmateix, existeix una percepció general de que s'ha produït el resultat contrari. El consumidor no ha percebut aquesta evolució en un sentit positiu i ha mantingut una visió idealitzada de l'agricultura i la ramaderia tradicionals oblidant la penositat en el

treball i la baixa productivitat que suposaven així com els perills alimentaris associats. Existeix en l'ideari col·lectiu de les societats urbanes una associació directa entre aliment natural i aliment sa, percepció que no sempre respon a la realitat. Els perills d'origen natural són també importants i en ocasions superiors als perills associats a la industrialització. Cal que la consciència col·lectiva assumeixi el fet que cada aliment i cada sistema de producció porta associats riscos que han de ser gestionats de manera correcta i oportuna, sense idees preconcebudes de seguretat inherent o "a priori".

S'ha de tenir present que tota novetat tecnològica pot comportar riscos. Rebutjar les millores tecnològiques en base a aquesta raó pot suposar grans perjudicis, privant a la societat dels beneficis que suposa. La solució no passa doncs per fugir dels nous sistemes de producció sinó per la recerca d'un equilibri entre les millores en les tècniques de producció i la necessària assumpció de riscos, sempre que aquest puguin ser controlables mitjançant una adequada gestió.

El retorn als mètodes tradicionals de producció és en gran mesura una utopia ja que difícilment es podrien cobrir les necessitats de la població actual i requeriria importants transformacions ecològiques al necessitar de majors superfícies per a les activitats agropecuàries. Cal doncs plantejar com a objectiu una cadena de producció d'aliments que apliqui les tècniques modernes, que compleixi criteris de productivitat i que garanteixi la seguretat sanitària i qualitat dels aliments, al temps que sigui sostenible en termes ecològics, econòmics, ètics i socials.

Així mateix, cal també donar cabuda als processos de producció ecològica com a una fórmula vàlida que satisfà les expectatives d'una part dels consumidors i que no ha d'entendre's en contraposició als sistemes intensius. Seran els consumidors, i la societat en general, els que decidiran l'evolució futura d'aquests dos models productius i el seu paper a jugar. Entretant, la seva coexistència és possible i desitjable.

Independentment de l'elecció que facin els ciutadans, tant els sistemes ecològics com els intensius han de ser objecte de les mesures necessàries de seguretat alimentària d'acord amb els perills associats a cada procés i que sovint son compartits. En qualsevol cas cal ser conscients que les societats urbanes tenen un gran distanciament i desconeixement dels processos productius aplicats a la cadena alimentària en general, i en especial els de la fase agropecuària. Es tracta de processos que els resulten aliens pel fet de no prendre part directa, als que els incidents de les darreres dècades han associat connotacions negatives d'interessos ocults, frau i sobreexplotació. L'episodi de la síndrome tòxica als anys 80 i, més recentment, el de les encefalopaties espongiformes transmissibles o les dioxines, han contribuït a aquesta percepció.

L'efecte de les crisis alimentàries en la percepció i confiança dels consumidors

Les crisis alimentàries poden tenir un efecte catastròfic no només en la confiança dels ciutadans sinó també en l'evolució dels mercats i en la viabilitat de determinats sectors. En ocasions la crisi pot no haver estat originada al sectors que pateix les conseqüències. La cadena alimentària s'ha de concebre doncs com a una estructura on cada una de les fases pot veure's fortament influenciada per circumstàncies originades en altres, tant pel que fa a factors sanitaris com econòmics, degut a la forta interrelació existent.

Les crisis alimentàries no han d'estar necessàriament associades a riscos per a la salut dels consumidors. Les crisis associades a altres qüestions com la sanitat animal

poden afectar seriosament la percepció i confiança dels ciutadans. A manera d'exemple poden esmentar crisis relativament recents de sanitat animal a Europa, com per exemple la febre aftosa i la pesta porquina, on el públic ha pogut observar escenes de sacrificis a gran escala a través dels mitjans de comunicació. Aquest tipus de problemes reforcen la imatge negativa que un part de la població té sobre la producció primària intensiva i no contribueixen a millorar la confiança del consumidor, generant en ocasions efectes sobre el consum equivalents als causats per malalties zoonòtiques, tot i no haver un risc per a la salut de les persones. D'altra banda, les possibilitats de salt interespècie de les malalties animals no zoonòtiques, encara que siguin poc probables, representen una preocupació creixent considerant l'experiència dels darrers anys amb les encefalopaties espongiformes o la influència aviar. La sanitat animal, el benestar animal i les polítiques de comunicació en la matèria es perfilen cada vegada més com a elements estratègics en la recuperació de la confiança dels consumidors.

Estratègies a aplicar en la comunicació amb els consumidors per a la millora de la seva percepció i confiança

La perspectiva a aplicar ha de ser ampla i global de manera que es tinguin en compte totes les vessants, qüestions ecològiques, ètiques, econòmiques, culturals i socials han d'estar integrades en l'estratègia de comunicació amb la societat.

La comunicació amb els ciutadans té com a eixos fonamentals assegurar la informació veraç i contrastada, mantenir la seva confiança i reduir la possibilitat de que apareguin alarmes infundades. Cal una ràpida, ampla i oportuna difusió d'informació, de manera que els consumidors i la resta de participants en la cadena alimentària puguin disposar de dades útils i de fàcil accés i comprensió. Cal també promoure la participació dels ciutadans en l'avaluació i gestió dels problemes existents per tal de promoure una major comprensió de la realitat existent.

El principi de transparència ha de presidir totes les actuacions de comunicació i es perfila com un element clau en la recuperació i manteniment de la confiança dels consumidors. La transparència no només implica una presentació ràpida i accessible de la informació disponible. Exigeix també que els processos, criteris i decisions aplicats en la seva formulació siguin el més oberts possibles.

Informació i transparència són elements claus en aquest objectiu en el que s'han d'abocar tot tipus d'esforços per part dels participants en la cadena alimentària. Les polítiques de portes obertes en empreses de la cadena alimentària, incloses les agropecuàries, així com en la posada a disposició dels ciutadans de la informació que pugui ser del seu interès poden resultar molt útils en aquest context.

Tots els participants en la cadena alimentària han d'assumir un compromís de corresponsabilitat respecte a tota la cadena més enllà de la seva parcel·la d'activitat, ja que les conseqüències sanitàries, econòmiques i socials dels problemes no es circumscriuen únicament al seu àmbit d'influència.

Des de l'àmbit agrari s'han d'establir doncs canals de comunicació i col·laboració no només amb els consumidors sinó també amb la resta d'implicats en les diferents fases de la cadena alimentària. La seguretat i confiança en la cadena alimentària s'ha de plantejar com a un bé comú, sent necessària una participació i col·laboració efectiva de tots els actors en interès de tothom.

És necessari que els ciutadans tinguin un major coneixement i comprensió de la cadena alimentària, des de la producció primària fins al lliurament al consumidor final,

per tal de promoure el coneixement i una reconciliació amb els mitjans de producció actuals. És necessari aconseguir una valoració en la seva justa mesura dels beneficis que comporta, sense deixar de considerar els riscos, evitant la referència a una visió idealitzada de la producció tradicional. És important promoure aquest coneixement per millorar la confiança i reduir l'associació que sovint es fa entre producció intensiva i pèrdua de qualitat i seguretat.

El paper de determinats col·lectius professionals

En aquest esforç juguen un important paper alguns actors com són els professionals dels mitjans de comunicació i dels sistemes educatiu, sanitari i productiu.

Els mitjans de comunicació han estat acusats en ocasions d'induir una certa psicosi. Segons un informe publicat per l'American Council on Science and Health l'any 2004, l'alarmisme respecte a assumptes relacionats amb la seguretat alimentària és malauradament freqüent en els mitjans de comunicació degut a que les males notícies són molt més vendibles que les bones i per la freqüència de la instrumentalització política i econòmica que sovint es fa d'aquestes alarmes.

Els mitjans de comunicació juguen un important efecte amplificador en la percepció dels ciutadans, però no poden ser considerats com a únics responsables del problema, ja que aquest efecte és el resultat del compliment de la seva funció d'informació. Tenen un paper especialment important per la gran influència que poden exercir en la opinió, confiança i actitud dels consumidors, així com en la qualitat de la informació que posen a la seva disposició.

Si bé la manera de tractar el problema per part dels mitjans de comunicació pot potenciar o atenuar una crisi, també és cert que la informació que faciliten es en gran part la que han obtingut des de les esferes polítiques, professionals i científiques. D'altra banda, el dèficit d'especialistes en qüestions agrícoles i alimentàries en l'àmbit dels mitjans de comunicació que pot influir en la forma i el fons del missatge emès. Per aquest motiu cal mantenir vincles amb aquests mitjans per tal de facilitar-los tota la informació de qualitat necessària per que puguin complir amb la seva funció de comunicació de manera adient en cada moment.

Així mateix, cal que aquesta comunicació amb els mitjans serveixi per a analitzar conjuntament la seva gran responsabilitat en la percepció de la ciutadania. Cal apropar posicions per tal d'oferir informació veraç, científicament documentada de manera que sigui possible afavorir una opinió objectiva dels consumidors, formada en base a informació contrastada. Això ha de permetre que la seva actitud sigui proporcionada a la situació real, evitant amplificacions artificials dels problemes que no contribueixen a la seva solució i que en ocasions fins i tot els agreugen.

Cal un diàleg entre mitjans de comunicació, poders públics, comunitat científica, operadors comercials de la cadena alimentària i els consumidors amb la finalitat de construir les bases de una cultura col·lectiva en matèria de seguretat alimentària amb referents comuns per a tots els implicats basada en la transparència i el rigor científic. El diàleg i una bona política d'informació en temps de calma ha d'ajudar a superar les crisis d'una manera més objectiva i madura per part de tots els participants.

D'altra banda s'ha de considerar la necessitat que la comunicació i el coneixement del mont agrari comenci des de la mateixa educació primària raó per la que cal preveure accions en l'àmbit educatiu. Cal mobilitzar l'aparell educatiu per tal que participi en crear una solida cultura respecte a la producció agrària i la seguretat alimentària. Cal

que s'integrin adequadament coneixements bàsics relacionats amb l'agricultura, la producció d'aliments, els riscos alimentaris i els riscos de la dieta.

De manera similar no podem oblidar el paper dels professionals sanitaris i en especial dels metges, considerant l'autoritat que exerceixen en la formació d'opinió per part de la població.

Un altre dels col·lectius al que cal dedicar esforços d'informació i formació és el personal que treballa en el sector agroalimentari. La confiança dels consumidors només es podrà reforçar en base a una sòlida consciència de que tot el procés que segueixen els aliments està en mans de professionals formats i compromesos en la seguretat alimentària i amb la resta de valors de la societat per a la que treballen. La formació dels treballadors i la formació professional en els àmbits agroalimentaris ha ser desenvolupada planament. Dins del col·lectiu de persones que treballen en l'àmbit alimentari, el compromís dels empresaris i directius es clau en la consecució d'aquests objectius.

El paper de l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària i de les administracions públiques

Des de l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària (ACSA), en col·laboració amb totes les administracions públiques i els sectors implicats, s'ha iniciat un procés orientat a impulsar la comunicació en l'àmbit alimentària en un marc de cooperació i coordinació de les parts implicades.

La comunicació amb els ciutadans i la resta de participants en la cadena alimentària no ha de ser una transmissió passiva d'informació sinó que ha de ser interactiva i implicar un diàleg i una resposta per part de tots els agents interessats. La comunicació consisteix en un intercanvi d'informació entre les parts interessades respecte als problemes existents i les mesures per controlar-los. Cal aplicar una estratègia dirigida a establir sistemes que permetin la posada a disposició dels ciutadans de tota la informació sobre sistemes de producció, beneficis que comporten, base científica i controls efectuats.

La proposta actual de Pla de seguretat alimentària, que es troba en fase d'elaboració, inclou objectius i intervencions concretes en l'àmbit de la comunicació i de la col·laboració transversal de tots el implicats en la cadena alimentària que poden contribuir a millorar la comunicació amb els ciutadans i la seva percepció de la seguretat alimentària en general i del món agrari en particular.

En matèria de comunicació i de cooperació entre els participants en la cadena alimentària es plantegen dos objectius específics :

- Mantenir un elevar el nivell de coneixement i comprensió per part dels ciutadans en matèria de seguretat alimentària i de totes aquelles qüestions relacionades.
- Assolir una percepció del risc alimentari per part de la ciutadania que sigui equilibrada, coherent, proporcional al context general i basada en informació científica.
- Assolir i mantenir un elevat nivell de cooperació i coordinació en matèria de seguretat alimentària entre tots participants en la cadena de producció d'aliments, inclosos consumidors, els operadors econòmics, els científics i les administracions intervinents.

Per l'assoliment d'aquests objectius es preveuen les següents línies d'actuació:

- Elaborar estudis per investigar el grau coneixement, percepció i confiança dels ciutadans en l'àmbit de la seguretat alimentària, i els problemes existents en relació a la cadena de producció d'aliments.
- Constituir un grup d'experts en comunicació del risc per a analitzar de manera continuada la situació de la percepció i opinió dels ciutadans en matèria de seguretat alimentària, els resultats de les intervencions implementades en la matèria així com per cercar les mesures addicionals que convé aplicar.
- Crear i mantenir mecanismes d'intercanvi d'informació i opinions entre tots els participants en la cadena alimentària per tal de portar a terme un diàleg i conèixer els problemes relacionats amb la seguretat alimentària així com per arribar a acords sobre els objectius a assolir i activitats a desenvolupar de manera coordinada.
- Potenciar el paper de les associacions de consumidors en el procés d'anàlisi del risc així com en matèria de formació i informació en seguretat alimentària, establint els contactes i grups de treball pertinents per tal d'analitzar les possibilitats existents i desenvolupant les accions i iniciatives pertinents.
- Desenvolupar sistemes coordinats per a l'elaboració de material, divulgatiu, informatiu i educatiu amb la participació de les diferents parts implicades i especialment dels científics, experts i representants dels consumidors.
- Facilitar informació útil, comprensible i de qualitat sobre dictàmens científics i les polítiques de gestió d'una manera coherent i integrada.
- Mantenir serveis coordinats de consulta i informació al públic sobre seguretat alimentària
- Desenvolupar programes periòdics coordinats de divulgació de qüestions relatives seguretat alimentària
- Promoure iniciatives, convenis i acords sectorials i intersectorials orientats a la gestió coordinada dels problemes detectats i a assoliment dels objectius comuns.
- Integrar en l'educació primària i secundària coneixements bàsics sobre seguretat alimentària, i en especial tot allò relacionat amb els sistemes de producció, els riscos alimentaris i els riscos de la dieta.
- Informar i formar al personal docent i monitors d'educació per tal que puguin comunicar informació veraç, científicament contrastada, comprensible i útil en l'àmbit educatiu pel que fa a la seguretat alimentària.
- Establir sistemes de relació amb els mitjans de comunicació per facilitar-los tota la informació necessària per tal que puguin complir amb la seva funció d'informació de manera adient.
- Informar i formar al personal sanitari assistencial per tal que puguin comunicar als ciutadans informació veraç, científicament contrastada, comprensible i útil en els temes relatius a la seguretat alimentària.
- Desenvolupar programes d'informació i formació orientats a que el personal manipulador i els responsables de les activitats de la cadena alimentària disposin d'un grau adequat de conscienciació i formació global en matèria de seguretat alimentària.
- Establir sistemes de relació amb les comunitats científica i política per tal que es trobin plenament integrats en un sistema global de comunicació sobre seguretat alimentària que sigui coherent i amb credibilitat per als ciutadans.
- Promoure la incorporació d'informació útil no obligatòria a l'etiquetat mitjançant la valoració de l'etiquetat com a canal de comunicació, identificant quines informacions poden ser facilitades a través de l'etiquetat i establint contactes amb els participants en la cadena alimentària per a conèixer l'opinió i promoure la incorporació.
- Mantenir un protocol d'actuacions en cas de crisi alimentària i preveure els mitjans necessaris per a la seva implementació.
- Mantenir un sistema eficient i coordinat per tal que els consumidors i operadors de la cadena alimentària, de forma directa o a través de les seves associacions, puguin

col·laborar amb la vigilància i la millora continuada mitjançant la comunicació de d'informació, propostes i suggeriments

Conclusions

Només una adequada comunicació i participació entre els diferents implicats basada en la transparència pot permetre assolir una percepció i un nivell adequat de confiança dels ciutadans. Cal establir els mecanismes per a la informació, el coneixement i la construcció conjunta de les decisions per a la solució de problemes. Cal trencar amb la dinàmica de la desinformació i la desconfiança oferint un missatge no contradictori ni en la forma ni en el fons i informació real i contrastada que ajudi a crear una societat amb cultura comuna i madura pel que fa a la cadena alimentària i a la seva seguretat amb especial atenció a la producció agrària. Les reaccions d'aquesta societat han de ser racionals i no influenciades per la por i la desconfiança infundades.